

"דוי הסר וגם חרון"

שמחת נישואין וצער החורבן – הילכו יחד?

"דוי הסר וגם חרון, וְאִזְ אֵלֶם בְּשִׁיר יָרוֹן, נִחְנֶה מְעַגְלֵי צֶדֶק, שְׁעָה בְּרַפְתַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּנֵי אֶהְרֹן [...]".

פיוט זה נאמר בקהילות אשכנז בעת הזימון בסעודת שבע ברכות. הוא חובר על ידי המשורר ר' אדוניס בן לברט הלוי המכונה דונש. דונש בן לברט חי בקורדובה שבספרד לפני כאלף שנה. כמו בשאר פיוטיו תבע גם בפתיחה זו בראשי החרוזים את אותיות שמו ד'ו'נ'ש.

בספר מטה יהודה הוא כתב שטעם קביעת פיוט זה דווקא בשבע ברכות הוא כדי להזכיר את החורבן גם בזמן שמחה, ולהתפלל לה' שיסיר מאתנו את צער החורבן ואת חרון האף שבעטיו חרב הבית. כיוון שכך, יש שנהגו לא לומר פיוט זה בשבת, שאין להצטער בשבת.

במסכת בבא בתרא (דף ס, ע"ב) מסופר שלאחר חורבן הבית רבו "פרושים" שקיבלו על עצמם לא לאכול בשר ולא לשתות יין כחלק מצערם ואבלותם על החורבן. ר' יהושע הוכיח להם שלפי שיטתם תיאסר עליהם אף אכילת לחם ופירות, ואם כן אין לדבר סוף. רבי יהושע טען שמחד גיסא, ההנהגה הנכונה היא להתאבל ולהצטער, ומאידך גיסא, לא ניתן להתאבל באופן מופרז, אלא יש להתאבל כפי שקבעו חכמים.

לפי זה יש להקשות על מנהג אמירת הפיוט הנ"ל. האם באמת ראוי שבזמן שמחת חתן וכלה נזכיר את צער חורבן בית המקדש?

מצאנו שהקשר בין שמחת הנישואין לבניין בית המקדש קיים כבר במשנה (תענית ד, ח):

צְאִינָה וּרְאִינָה בְּנוֹת צִיּוֹן בְּמִלְךָ שְׁלֹמֹה בְּעֶטְרָה שְׁעֶטְרָה לֹא אָמְנוּ בַיּוֹם חֲתָנָתוֹ וּבַיּוֹם שְׁמַחַת לְבוֹ (שיר השירים ג, יא). יום חתונתו זה מתן תורה ויום שמחת ליבו זה בניין בית המקדש.

ברם, דווקא בהשוואה זו, בין בניית המקדש לבניית הבית, בא הדבר לידי ביטוי באופן חיובי. מצד אחד יש חובה לשמוח באופן מיוחד יחד עם החתן והכלה. בפרק ראשון במסכת ברכות מובא אכן שיש חובה לשמוח בשמחת חתן וכלה ומי שמשמחם זוכה לקבלת התורה ונחשב כאילו מקריב קרבן תודה וכאילו בנה את חורבות ירושלים. מצד שני, "פוק חזי מאי עמא דבר" – מנהג רווח כיום בכל ישראל לשבור כוס מתחת לחופה או בשבע ברכות זכר לחורבן בית המקדש.

גם כאן הבן שואל: מה מקום ראו חכמים לקבוע מנהג אבלות וצער דווקא בעת אירוע משמח של כניסה בברית הנישואין? אפשר לראות את מנהגי האבלות ואת זיכרון החורבן כצורך למעט בשמחת החתונה. אולם ניתן להבין זאת גם באופן שונה.

מטרת חייו של יהודי צריכה להיות חיבור וקשר לקב"ה. בית המקדש הוא המקום שבו מתגלה שכינה בישראל ובו קיים הביטוי החזק ביותר של הקשר המיוחד שבין כלל ישראל לקב"ה. כיוון שכיום אין לנו בית מקדש, יכולה לרדת קדרות לעולם שתשתק כל עשייה חיובית (כמו שסברו אותם "פרושים"). אין טעם בכלום. ה' נתן לנו כביכול גט כריתות ולא כדאי לבנות וליצור.

חורבן בית המקדש הביא עמו, מלבד הצער על עצם חסרונו, גם הרבה כאב וסבל אנושי, ריקנות, חשש מאבדן הבית והמשפחה ופחד מאבדן היכולת לבטוח בקשר עם האלוקים. בנקודת מבט זו יש אמת, שכן בשעה שהקשר שלנו לקב"ה אינו שלם יש אכן מקום למצב רוח ירוד.

בניגוד לאופן הסתכלות זה ניתן לראות את הדברים בצורה שונה, ואולי הפוכה. אפשר להסתכל על מעשים שהם זכר לחורבן לא כאבלות וצער, אלא כצפייה שנותנת לנו תקווה גדולה לעתיד.

כשאנו עושים מעשים שהם זכר למקדש מתקבעת בנו האפשרות ואולי אף החיוב להתקדם לקראת המקדש. דרישת המקדש היא בראש ובראשונה לעורר את הרצון ואת הכיסופים למקדש ולהאיר בהם את עתיד חייו.

החתונה היא ביטוי חזק ביותר לחיבור של עם ישראל עם הקב"ה. הקמת בית בישראל היא גילוי לרצון להמשיך לפעול, ללדת, וליצור בעולמו של הבורא דווקא מתוך אופטימיות ותקווה ללא שקיעה בעבר המשתק. לכן החתונה דווקא מקרבת את בניין המקדש וצריכה להפיח שמחה בלב.

מאז החורבן נאסרו שירה ונגינה והותרו רק לצורך חתן וכלה. לכן אנו מכריזים ואומרים "דוי הסר וגם חרון ואז אילם בשיר ירון [...]". יש מקום רב לזיכרון המקדש, אבל לא למטרת שבר וצער, אלא לתחושת בניין וצמיחה לקראת הבניין השלם של בית המקדש. בכוחו של זיכרון זה יש דווקא למלא אותנו בשמחה ובעונג כשם שבשירי שבת אנו מזכירים את המקדש פעמים רבות והדבר לא בא כדי לצער את השרים, אלא דווקא להפך.

לכן דווקא ביום החתונה יש לתת לכך ביטוי. יחד עם זיכרון החורבן על ידי הפעולות הסמליות של האפר על ראש החתן או שבירת הכוס, חייבת לבוא אמירה ברורה וחד-משמעית של תקווה, שמחה ובניין.

אם אֶשְׁכַּחְךָ יְרוּשָׁלַם תִּשְׁכַּח מִיָּמַי. תִּדְבַּק לְשׁוֹנֵי לַחֲפֵי אֶם לֹא אֶזְכְּרֶכִי אֶם לֹא אֶעֱלֶה אֶת יְרוּשָׁלַם עַל רֹאשׁ שְׂמֹחָתִי.

הרב איתאל בר לוי
מרצה לחינוך ומדריך פדגוגי

פרשת חקת

שבת ראש חודש:

חביבותה המיוחדת של המצווה הראשונה

רש"י הראשון על התורה מביא את דברי ר' יצחק: "לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם, שהיא מצווה ראשונה שנצטוו בה ישראל".

חביבות מיוחדת יש לכל דבר הבא ראשונה. כך יודע כל אחד מהתנסות אישית שלו בכל תחומי החיים וכך גם נראה ממצוות התורה העוסקות בהקדשת הדבר הראשון לה: קדושת בכור (באדם ובבהמה) חלה, תרומה, וראשית הגז. אם כן, חביבות מיוחדת אמורה להיות למצווה הראשונה שבה נצטוונו. ננסה לאפיין איזה חביבות מיוחדת יש במצווה זו של "החודש הזה לכם ראש חודשים".

הגדרת המצווה

בהגדרת המצווה ביארו מוני המצוות (כרמב"ם והחינוך) שכוונת הכתוב לצוות על קידוש החודש. אמנם פרשני המקרא, כמו רש"י, הוסיפו שמקרא אינו יוצא מידי פשוט, ונוסף על קידוש החודש כוונת הכתוב לצוות לכנות את ניסן כחודש הראשון ואת אייר השני וכן הלאה.

נראה שגם המדרש מתייחס לשני פירושים אלו של הכתוב: "החדש הזה". חידוש זה לכם, שמיום שנברא העולם לא חיבבתי אומה ולקחתי גוי מקרב גוי, אלא לכם אני מחדש, הוא היא דכתיב החדש הזה לכם. ד"א החדש הזה לכם. חשבונן של חדשים, שמיום שבראתי את עולמי הייתי מחשב חדשים ומעבר עוברים, מיכן ואילך מסור בידכם ואין אתם מסורים בידו (מדרש אגדה [בובר] שמות יב, סימן ב). פירושו הראשון של המדרש מתאים לדברי רש"י שפשט הכתוב מצווה לכנות את ניסן כחודש הראשון, ראשון ללידת עם הסגולה.

חביבותה של המצווה

לפירוש הראשון מובנת היטב חביבותה המיוחדת של מצווה זו (לכנות את ניסן כחודש הראשון), כשם שיום הולדתו של

אדם הוא מהימים החביבים עליו בשנה. אך מהי החביבות המיוחדת במצווה זו לפי פירוש חז"ל שנצטוונו לקדש חודשים? במה מתייחדת מצווה זו על פני שאר המצוות? נראה שגם את התשובה לכך ניתן למצוא בדברי המדרש הנ"ל, המדגיג שמצוות קידוש החודש מסורה לישראל. הדגמה יפה לכך שמצווה זו מסורה לישראל ניתן למצוא בפירוש דעת זקנים על התורה:

כזה ראה וקדש והכל תלוי בקדוש בית דין כדא' ר' אושעיא כשישראל מגיעין לר"ה הקדוש ברוך הוא אומר למלאכי השרת העמידו בימה והוציאו ספרים כי למחר אני בא ודן עולמי בין כך ובין כך נמלכין ב"ד שלמטה ועברו ודחו ר"ה עד יום של אחריו למחר אין הקדוש ברוך הוא דן את עולמו באין מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא ואומרים לפניו רבה"ע לא כך אמרת לנו למחר אני דן את עולמי ונשמוט הדין באפס אומר להם הרי בני דוחין את הדין עד למחר והדבר מסור בידם שאתם צריכין לילך אחר קביעותם וכל מה שהם עושין נעשה עמהם (דעת זקנים מבגלי התוספות, שמות יב, ב).

כלומר, במצוות קידוש החודש עם ישראל איננו רק מקיים פסיבי של המצוות, אלא אקטיבי בעצם קביעת המצווה והגדרתה.

כל המתחיל ללמוד את הלכות קידוש החודש ואת יסודות הלוח העברי, נחשף לפער בין הימים שבהם אנו מציינים ראשי חודשים ובין מולד הלבנה.

הלכות רבות במקצוע זה, כגון כללי הדחייה של מולד תשרי וכגון יומיים ראש חודש, יסודם בכך שהקב"ה מצווה את ישראל שהם אשר יקבעו את יום ראש החודש גם אם יום זה איננו תואם את יום מולד הלבנה.

אם כן, מצווה זו מיוחדת. עם ישראל איננו מתבקש רק לקיים את המצוות, אלא גם להיות שותף בהגדרה ובקביעת פרטי המצווה. מובן היטב, אם כן, מדוע מצווה זו חביבה במיוחד.

משה רוט
סטאז', רחובות

ברוריה מכמן

במעגלי העם היהודי

מכינות קדם-צבאיות

המכינות הקדם-צבאיות הוקמו בשיתוף פעולה בין משרד החינוך למשרד הביטחון וצה"ל במגמה להכין את בני הנוער, בוגרי מערכת החינוך, לקראת שירות מלא ומשמעותי בצה"ל. המטרה הייתה לעודד התנדבות ליחידות קרבניות, ליחידות מובחרות ולמסלולי פיקוד וקצונה, להעניק להם הכנה נאותה וחוסן רוחני ופיזי לקראת המפגש עם חיי הצבא, לטפח מנהיגות צעירה, להעשיר את עולמם הרוחני-ציוני ולהכשיר בני נוער הנוטלים על עצמם אחריות, חדורי תחושת שליחות ונכונים לשאת במשימות ובאתגרים הלאומיים בתחומי הביטחון, החברה, החינוך ועוד.

המכינות מיועדות לבנים ולבנות בני 17-21, בוגרי מערכת החינוך הישראלית, וכן לצעירים עולים. הלומדים במכינות מתחייבים להתגייס בתום תקופת הלימודים לשירות צבאי מלא ומשמעותי. בקיץ תשס"ח חוקקה הכנסת את "חוק המכינות הקדם-צבאיות" המסדיר את מעמדם ואת תקציבן במסגרת חוקית.

המכינות הקדם-צבאיות פרושות בכל חבלי הארץ ובכל מגזרי החברה היהודית-ציונית בישראל: ממעיין ברוך והגולן בצפון עד מדרשת שדה בוקר וחצבה בדרום. בקיבוצים, בעיירות ובערים, ביישובים ובשכונות, לחוף הים, בשפלה ובבקעה, בהר ובמדבר. יש מכינות "כלליות", יש מעורבות – המשותפות לבנים ולבנות, ל"דתיים ול"חילוניים", ויש נפרדות. כולם שותפים ליעדים המרכזיים ולמסכת פעילות חינוכית-ערכית-יהודית-ציונית משותפת.

יש כעשרים ושתיים מכינות קדם-צבאיות דתיות. לומדים בהן שנה עם אופציה להארכה בחצי שנה או בשנה נוספת. לאחר מכן החניך מתחייב להתגייס לשירות צבאי של שלוש שנים. "צהל" היא המכינה הקדם-צבאית היחידה המיועדת רק לבנות דתיות. הלימודים בה מאפשרים לבנות דתיות לפני גיוסן לצבא לגבש השקפת עולם אמונית-דתית, להתנסות באתגרים קבוצתיים, הדורשים אחריות, עצמאות ומנהיגות, ולהכיר את החברה הישראלית.

בוגרי המכינות הקדם-צבאיות זוכים להערכה הן בצה"ל הן במסגרות אזרחיות. יחד עם זה, בקרב הציבור הדתי יש המבקרים את העובדה שזמן הלימוד התורני לפני השירות הצבאי מצטמצם לשנה או לכל היותר לשנתיים, שלאחריהם שלוש שנות שירות צבאי. ניתן כמובן לשוב ללימוד תורה לאחר הצבא אולם יש הטוענים כי קטיעת ההתפתחות התורנית בשלב כה מוקדם הוא חיסרון הקשה להשלמה.

מקורות

- אתר משרד החינוך:

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Owl/Hebrew/haylim/MechinotKdamTsvaiyot.htm>

- אתר צה"ל: <http://www.zahali.co.il>